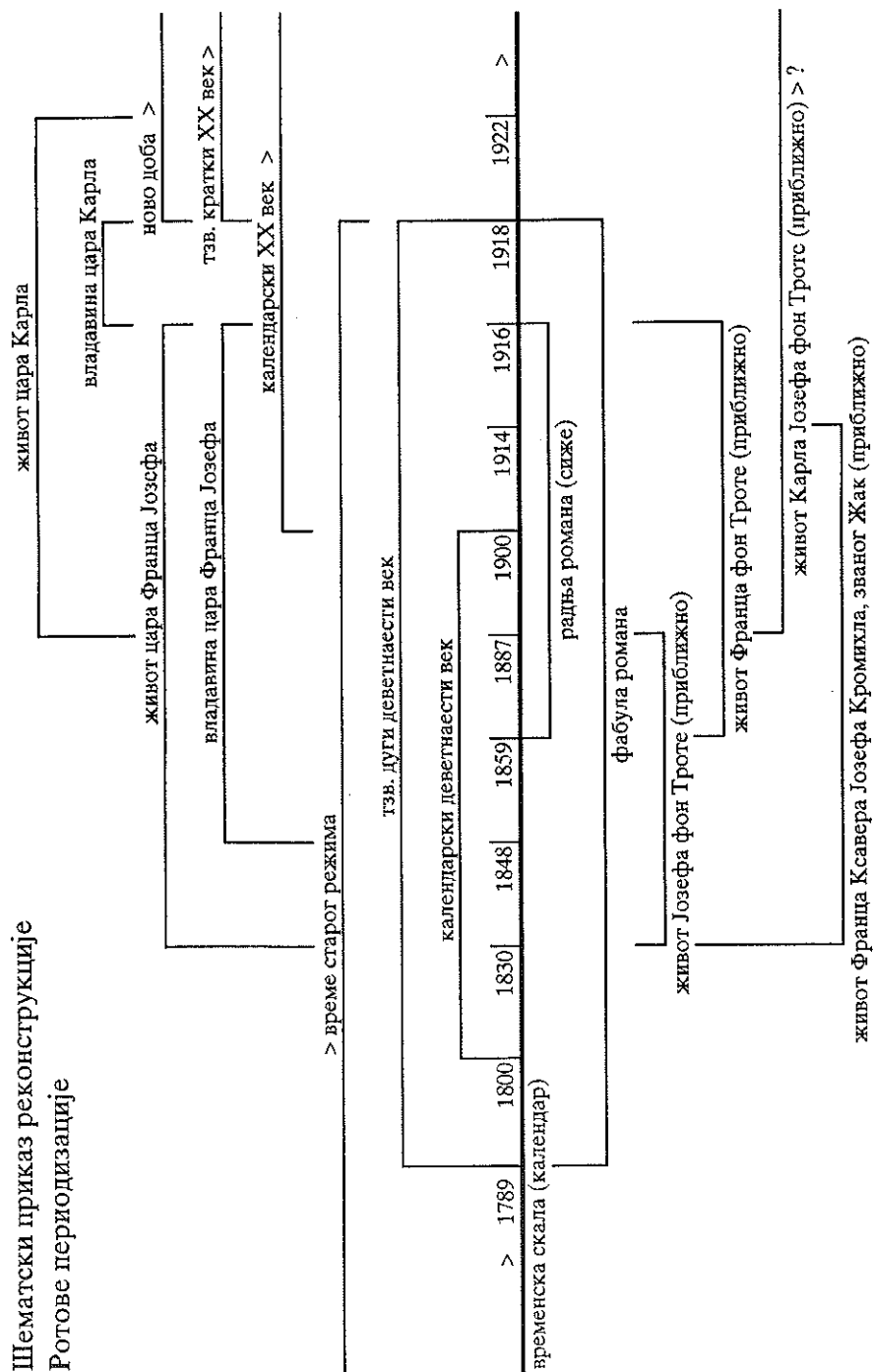

Шематски приказ реконструкције Рогове периодизације

ИСТОРИЈА ИСТОРИОГРАФИЈЕ

Владимир Кривошеј

УДК: 930.1(497.11)

„Развитак историјске науке” В. И. Герјеа – или прилог развоју српске критичке историографије

„Јасан појам о развоју историјске науке особито је потребан онијем који почињу да се баве историјом. Ова се наука сматра да је дошво сваком најпростијачнија. Изгледа као да се може почети да се изучава без нарочите спреме, а и њезини се изводи чине као да се могу одједном појмити. То је с једне стране чини популарном, а с друге пак вуче за собом мноштво штећних пошљедица. Ни о једном се приједмету не исказује колико много незрелијех разматрања, ни где нема колико незванијех раденика, ни у једној науци они који се уче не гледају тако лако на своју задаћу као у историји, а ни где ојет, као у њој, нијесу изложени опасности да рачунају себе (послије крајковременог изучавања) да су ауторитетни и стручници. Од њих се грешака најбоље може сачувати знањем печеја историјске науке”¹

Архаичан језички стил цитираних речи указује да су негативне историографске појаве, тако актуелне и у данашње време, у пуном свом спектру уочаване као проблем и пре више од једног века. Та чињеница сама по себи, не би била необична да се књига, из које је преузет овај цитат, није појавила на српском језику не само пар деценија пре званичне победе критичке историографије у Србији, већ и пре започињања полемике Руварац-Срећковић из које је, по стереотипном гледишту, изнедрена српска научна историографија. Реч је о књизи коју је шездесетих година прошлога века написао „професор Московскога универзитета” В. И. Герје, да би већ 1871. године „У Биограду, у Државној штампарији” (како пише на корицама), био штампан њен превод на српски језик, који је „начинио архимандрит Н. (Нићифор) Дучић”²

- 1 В. И. Герје, *Развојак историјске науке* (превео архимандрит Н. Дучић), Београд 1871, с. 5.
- 2 На жалост, о аутору књиге и њеном оригиналном, руском, издању нисмо у ситуацији да пружимо релевантне информације, осим да је књига написана између 1864. (година која се помиње на страни 170) и 1871. године (као године објављивала српског издања). Што се преводиоца тиче, скоро да не постоји вероватноћа да је 1871. у Србији постојао још један архимандрит Н. Дучић осим културног у политичког радника, историографа и преводиоца Нићифора Дучића. По свему судећи Дучићев превод Герјеве књиге није морао дуго да чека на објављивање, јер је преведена исте 1871. године, када је књига штампана. Наиме, у напомени преводиоца на страни

Књига *Развићак историјске науке* садржи пет, квантитативно уједначених и римским бројевима обележених али ненасловљених, поглавља. Замишљена је као приручник за курс историје историографије и по својој основној концепцији се не разликује много од стандардних уџбеника те врсте. Ипак, иако се у првом поглављу опширније осврће на неопходности „знања течаја историјске науке”, Герје заобилази радове класика античке историографије и разматрање развитка историјске науке започиње прегледом средњовековних дела о светској историји, писаних са становишта хришћанства. Набрајајући и анализирајући хришћанске хронике света, од Јевсевија и Јеронима, преко Орозија, Исидора и Августина, до Беде Венербилиса и Отона Фрајнзбуршког, Герје чини један екскурс у каснија времена, препознајући и у раду Жака Босуета догматски приступ карактеристичан за средњовековне хронике. Завршивши са опсежном анализом противреформациског Босуетовог дела, аутор наставља анализу историографског развоја у периоду хуманизма, описујући радове Николао Макијавелија и налазећи континуитет његових идеја у делима Волтера, Савињиа, Жана Бодена, лорда Блинбруга, Монтескијеа итд., уочавајући кдо Макијавелија прачетке критичке методе.

Други део Герјеве књиге посвећен је узлету филозофије и њеном деловању на историографију. Представљајући карактер промена у филозофији које је донео 18. век Герје пише: „Само је она филозофија могла утицати на историју, која је била приступна појезији и која је кадра била изналазити дубоки смисао у ономе што су прије сматрали да је бунцање празнога уображења и облика варварскога живота, који не заслужује пажњу”.³ Међу појединце, који су својим идејама крчили пут ка филозофији историје, Герје на прво место ставља Банбату Викоа, сматрајући да је он отворио просторе за Хердера и његове „*Идеје о филозофији историје*”. Износећи ставове ове двојице значајних представника епохе просвећености, Герје завршава други део своје књиге не обавирући се на просветитељску делатност неких његових земљака, на челу са Тагишчевим.

Треће поглавље Герјеве књиге је посвећено доприносу који је у развоју метода и напретку историографије дала немачка идеалистичка филозофија. У њему су опсежно анализирани радови Канта и Шелинга, док је највећи простор посвећен Хегеловим идејама.

Завршавајући са описом радова ове тројице филозофа аутор се у четвртој поглављу посебно бавио питањима утицаја „које је имала филозофија историје у опће на историјску науку”. Полазећи са становишта да је њен директан утицај на историографију, кроз методу априорног уопштавања, био негативан – Герје сматра да су, са друге стране, идеје немачке идеалистичке филозофије „унеле живот и дух” у историографију, чиме су је индиректно оснажиле, утирући пут ка романтизму и либерализму, а тиме отварајући путеве развоју филолошке критике као иницијалне снаге за настанак критичких метода научне ис-

125. помиње се Пруска победа „над Французима у овој години” (подвукао В. К.).

До једног примерка ове, данас више него ретке, књиге аутор је дошао увидом у библиофилску заоставштину својих предака, фамилије Петровић-Вићентијевић из Бранковине. Књига има 184 стране, формата 113x205 милиметра, листови су повезани прошивањем, а корице су меке, голубијеве боје, лепљене, са насловом одштампаним и на рикни.

3 Герје, Наведено дело, с. 51.

ториографије. Тако, по мишљењу Герјеа, „историјско критичка школа” настаје из симбиозе индиректних позитивних утицаја развоја филозофије и директних утицаја достигнућа филологије. Као утемељитеље и творце метода ове школе аутор издваја Нибура и Ранкеа. Описујући Ранкеов допринос усавршавању историографског метода Герје не прекорачује границе своје основне теме и не улази у разјашњења нових метода, за које има само похвалне речи, али истовремено своје читаоце упућује на спис „*Народна историографија у Берманији, Инглеској, и Француској* од Петрова, професора Харковскога универзитета”.⁴ Ретроспективом и анализом основних питања која се постављају пред модерне историчаре, питања језика, државе и религије, Герје закључује четврто поглавље књиге.

Прва четири поглавља пружају исцрпан, аналитички, по много чему и данас одржив, приказ развоја историографије. У последњем, петом, поглављу Герје као да је желео да подвуче и примером потврди став изнет у уводном делу, да свака књига која се бави прошлошћу у себи носи и јаке одлике своје епохе. Због тога се позабавио важним, и тада актуелним, проблемом: „о једном веома важном и корисном дијелу тога питања, које нас забавља, а то је о покушају да се историја постави на ступањ позитивне науке”.⁵ Анализирајући савремене тенденције у историографији, Герје је преко четрдесет страна посветио оштрој критици позитивизма. После начелних разматрања о коренима позитивизма и Огисту Конту, Герје је тежиште својих критика уперо ка методама енглеског историчара Хенрија Томаса Бекла, за кога је писао да је у књизи *Историја цивилизације у Енглеској* начинио „први и до сада једини покушај да се историја обрати у позитивну науку”. Жестина, на тренутке несвојствена научнику, којом је Герје изложио критици Беклове, у пракси разрађене, ставове – према којима се историја може разумети само уз консултовање достигнућа природних наука и употребом квантитативних метода – одсликавала је карактер епохе. На тај начин, у једном приручнику из историје историографије, одраза су нашли и актуелни сукоби који су у то време вођени на релацији историцизам-позитивизам. Тек ако се имају у виду ставови, изнети у петом поглављу, постаје јасније због чега је аутор у уводном делу инсистирао на разликама између природних и друштвених наука.

Делујући у универзитетски развијеној средини, у којој се научна историографија већ учврстила, разумљиво је зашто се Герје активно укључио у, широм Европе актуелну, расправу о методу. Међутим, занимљиво је питање, како је дошло до тога да књига настала као преглед развоја историјске науке, али истовремено и отворено и доследно заступајући од страна у сукобу, за релативно кратко време по свом објављивању бива преведена у средини којој су тек предстојали кораци ка прихватању научних метода историографије. У таквој ситуацији тешко је поверовати да је архимандрит Нићифор Дучић, преведећи Герјеву књигу, намеравао да у српској науци, која се тек формирала, испровоцира актуелну расправу, стајући на страну „антибекловаца”. Истина, супротан закључак би се могао извести из саме чињенице да се Дучић определио да заинтересованој читалачкој публици у Србији предочи управо Гер-

4 *Истџо*, с. 135.

5 *Истџо*, с. 146.

јеову књигу. Међутим, Нићифор Дучић се јасно оградио од Герјеовог напада на Беклове методе. У завршној напомени истакао је следећи став: „Поштовани писац ове књиге и сувише је строг према Боклу и његову историчном напредном методу који ће увек светло место запремати у философији историје, као што запрема Дарвин у философији јестаственијех наука”.⁶

Основни мотив Дучића, који га је потакао на превођење ове књиге, по свему судећи је могао бити много једноставнији, без скривених намера. Средини у којој је критичка мисао била у повоју и спутана преовлађујућим роман-гичарским клишеима насталим на епској традицији, у којој су се, кроз делатност младих научних институција, Српског ученог друштва, Велике школе и Матице српске, тек заметале прве клице систематског научног рада, било је потребно дати недостајући аналитички преглед развоја светске историографије. Такво прегнуће је могло да потпомогне увођење критичке мисли у националну историографију и њено уздизање на ниво науке. Сигурно је да је архимандрит Дучић имао на уму управо ове мотиве када је, више година пре објављивања полемичких радова Илариона Руварца, у једној од напомена записао: „Српска држава и самосталност не би пропала издајом само једног Вука и његове странке, да је у читавом српском народу политичка свијест више и јаче била развијена. Голема је то штета што још ни један српски научник (подвукао В. К.) није ни покушао да историју српског народа разматра и објашњава с тачке философијскога и критичкога гледишта”.⁷ На тај начин је, самим појављивањем једног дела, које са аспекта историје филозофије разматра развој историјске науке, заинтересована публика у Србији добила користан преглед историје историографије. Зашто је то био баш Герјеов рад? Да ли зато што је он био најприступачнији преводиоцу, или је свесно изабран као равнотежа евентуалној популарности Беклових идеја у српским академским круговима?

Ова питања би могла бити занимљива за нека будућа истраживања, која би се конкретно и свеобухватно осврнула на развој српске историјске науке, и која би се, између осталог, позабавила проблемом: да ли Дучићев превод, исто као и аутентични рад Михаила Вујића,⁸ представљају траг којим треба кренути да би се одговорило на раније постављено питање: „Да ли је битка за овладавањем научне критичке методе у српској историографији вођена и интерпретирана тако праволинијски, на релацији Иларион Руварац – Панта Срећковић”.⁹

6 Исто, с. 182.

7 Исто, с. 41.

8 М. Вујић, *Историја као наука*, Београд 1877.

9 Ђорђе Станковић, „Јован Бл. Јовановић и друштвена историја – један заборављени путоказ”, у: *Годишњак за друштвену историју*, год. 1. св. 2, Београд 1994, с. 161.

ПРИКАЗИ

Синиша Стефановић

Снежана Димитрова, Въстановајане... Репарацији... Гаранцији... Франција и балканските славјански држави (септември 1918 – јануари 1920), Универзитетско издателство „Неофит Рилски”, Благоевград, 1998, 422.

Књига која је пред нама представља, за штампу приређену, докторску дисертацију Снежане Димитрове, професора Универзитета „Неофит Рилски” у Благоевграду. Овај рад је плод истраживања спроведених у више земаља, под менторством проф. Милча Лалкова; одбрањен је на Универзитету „Св. Климент Охридски” у Софији.

Истраживање Снежане Димитрове обухвата кратак временски период у којем је Француска одређивала положај, значај и функцију Краљевине СХС и Бугарске у систему безбедности којег је стварала. Ослоњена на Броделово теоретско поимање временског, просторног и садржајног исечка у односу на „дуго трајање структура” Снежана Димитрова је усмерила лажњу на процес доношења одлука (decision-making process). У складу с теоријама међународних односа, чијем језику овај сложени термин припада, аутор полази од схватања да деловање француске владе, дипломатије и јавног мњења одређују одлуке донесене у полицентричној војној и политичкој елити. Сходно томе, анализа је обухватила бројна званична акта, дипломатску и војну преписку, пропаганду, извештаје и састав појединих експертских тела и комисија, сећања појединих учесника. Циљеви и активност Италије, балканских савезника и непријатељске Бугарске, приказани су у односу према одлукама које су се, у склопу општих циљева француске спољне политике, односиле на Балкан.

Након краћег методолошког увода (5–15) следе три хронолошки одређена поглавља и кратак закључак (291–301) у коме се узгред приказује и алтернативно схватање француске ратне и послератне спољне политике. Приложен је и избор веома упечатљиве грађе (301–375): војничких фотографија, дописница, дневника и писама. Тиме је стратегијским, политичким и економским интер-